

Δέσποινα Δαμιανού

*Ο Σπυρίδων Εμμ. Στάθης και
η λαογραφική έρευνα στα Κύθηρα*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Η συμβολή τοπικών λογίων, εκπαιδευτικών και πνευματικών ανθρώπων στη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού και την εδραίωση της Λαογραφίας είναι μεγάλη, όπως αποδεικνύεται από τη σχετική έρευνα και ομολογείται από τους μελετητές¹.

Ο Σπυρίδων Στάθης (1889-1945) από τα Κύθηρα ήταν περίπτωση πνευματικού ανθρώπου, ο οποίος στήριξε με τις πνευματικές του δυνάμεις και το έργο του τη Λαογραφία στα πρώτα της βήματα, όπως καθιερώνεται ως επιστήμη από τον Νικόλαο Γ. Πολίτη.

Ο Σπ. Στάθης γεννήθηκε στα Κύθηρα το 1889. Στην ιδιαίτερή του πατρίδα παρακολούθησε τα μαθήματα του Δημοτικού και του Σχολαρχείου, ενώ στις αρχές του 20ού αι. ήλθε στην Αθήνα για να ολοκληρώσει τις σπουδές του στο Γ' Γυμνάσιο Αρρένων στην Πλάκα. Δεκαέξι μόλις ετών γράφεται στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από όπου αποφοίτησε το 1910. Φοιτητής παρακολουθεί τα μαθήματα του Νικολάου Πολίτη, ο οποίος, ως καθηγητής της Ελληνικής Μυθολογίας και Αρχαιολογίας, εντάσσει από το 1907 στις πανεπιστημιακές του παραδόσεις το μάθημα της Λαογραφίας².

Αν οι αρχές του 20ού αιώνα είναι η εποχή που θεμελιώνεται, αναγνωρίζεται και οριοθετείται η επιστήμη της Λαογραφίας, ο 19ος αιώνας αποτέλεσε το προπαρασκευαστικό διάστημα, εντός του οποίου ανιχνεύονται και δο-

1. Βλ. Δ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, ΜΙ.Ε.Τ., Αθήνα 1992⁴, σ. 16-17.

2. Βλ. σχετικά Γ. Μέγας, «Αι λαογραφικά σπουδαί και ο Νικόλαος Πολίτης». Υποδοχή του ακαδημαϊκού Γ. Μέγα, Λόγος του ακαδημαϊκού Γ. Μέγα, *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 46 (1971), σ. 32 και Μ. Αλεξιάδης, «Μνήμη Νικολάου Γ. Πολίτη, θεμελιωτή της ελληνικής Λαογραφίας», *Λαογραφία* ΛΘ' (1998-2000), σ. 26.

κιμάζονται τα όρια, το περιεχόμενο και οι μέθοδοι της νέας επιστήμης. Η διατύπωση της θεωρίας του Φαλμεράγιερ το 1830, η οποία συντάραξε τον ελληνικό πνευματικό κόσμο, ενίσχυσε το ενδιαφέρον για τη σύγχρονη πραγματικότητα και οδήγησε στη συγγραφή ενός συνόλου πραγματειών και εργασιών, περισσότερο ή λιγότερο σοβαρών, που συνδύαζαν τη μελέτη του αρχαίου κόσμου με την καταγραφή των εκδηλώσεων του λαϊκού βίου των νεωτέρων Ελλήνων αναζητώντας τη «συνέχεια».

Η θεωρία του Φαλμεράγιερ, όπως επισημάνθηκε από πολλούς, εντελώς απρόβλεπτα και ασφαλώς αντίθετα από τις προθέσεις του, ενοποίησε τις ελληνικές πνευματικές δυνάμεις και τις οργάνωσε για την επίτευξη ενός κοινού στόχου. Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας, και πριν ακόμη από την εμφάνιση του Ν. Πολίτη στο προσκήνιο της υπόθεσης για την απόδειξη της ελληνικότητας των Νεοελλήνων, πνευματικοί άνθρωποι της εποχής στρέφονται στη μελέτη και την καταγραφή δειγμάτων του νεοελληνικού λόγου, τον οποίο συγκρίνουν, σε όσες περιπτώσεις είναι εφικτό, με τον αρχαιοελληνικό.

Ανάμεσα στους πνευματικούς ανθρώπους που εργάζονται σ' αυτή την κατεύθυνση ο Λαυρέντιος Καλούτσος, γιατρός από τα Κύθηρα, δημοσιεύει στον 12ο τόμο κ.ε. του περιοδικού Πανδώρα το 1862 μια *Σύλλογή λέξεων, φράσεων και παροιμιών εν χρήσει παρά τοις σημερινοίς κατοίκους της νήσου Κυθήρων*, όπου περιλαμβάνονται περίπου 2.000 λέξεις με τις παραλλαγές τους, φράσεις, παροιμίες και αινίγματα. Μάλλον ο Λαυρ. Καλούτσος πρέπει να θεωρηθεί από τους προδρόμους της κυθηραϊκής Λαογραφίας, με την έννοια ότι ασχολείται με λαογραφικά, όπως ονομάστηκαν εκ των υστέρων, θέματα. Η γλώσσα του λαού, η άγραφη λογοτεχνία ως μέσο για την απόδειξη της συνέχειας του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικότητας, αποτέλεσε το συμβολικό πεδίο, στο οποίο εργάστηκαν δραστηριοποιούμενοι οι Έλληνες πνευματικοί άνθρωποι, που προσπάθησαν να αντικρούσουν τον Φαλμεράγιερ. Ένας άλλος Κυθήριος επίσης, ο Δημήτριος Διακόπουλος, συμμετέχει με παροιμίες που στέλνει από τα Κύθηρα στο έργο της ελληνικής Λαογραφίας. Τις παροιμίες αυτές χρησιμοποίησε μεταξύ άλλων ο Ν. Πολίτης στη συγκριτική παρουσίαση των *Παροιμιών* του, ο πρώτος τόμος των οποίων εκδόθηκε το 1899.

Ο Σπ. Στάθης, επομένως, εμφανίζεται ως συνεχιστής των προγενεστέρων συμπατριωτών του στην προσπάθεια συγκέντρωσης και καταγραφής λαογραφικού υλικού από τα Κύθηρα και αποτύπωσης της τοπικής ταυτότητας. Αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή, επιστρέφει στα Κύθηρα για να διδάξει στο Ελληνικό σχολείο το 1916. Η διδασκαλία του,

ωστόσο, διακόπτεται επανειλημμένα από τις προσκλήσεις στον στρατό, αφού ανήκει στους κληρωτούς του 1910, αυτούς που υπηρέτησαν επί 12 χρόνια μέχρι το 1922.

Δραστήριος και ευφυής ως φοιτητής και ως καθηγητής, ο Σπ. Στάθης εμπνεύστηκε από τα μαθήματα του Ν. Πολίτη και συνέδραμε και με τις δύο αυτές ιδιότητές του το έργο της Λαογραφίας, η οποία έχει πλέον στις αρχές του 20ού αι. διαμορφωθεί ως επιστήμη. Στον πρώτο τόμο του Δελτίου της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τη *Λαογραφία*, που εκδίδεται για πρώτη φορά το 1909, αναφέρεται ως εταίρος από τα Κύθηρα μαζί με τον Δημ. Στάθη και τον Ιω. Φώτιο, μεταξύ των πρώτων 650 τακτικών εταίρων (μελών) της νεοϊδρυμένης Λαογραφικής Εταιρείας. Το περιοδικό *Λαογραφία* θα γίνει ένα βήμα για τη δημοσίευση τοπικών συλλογών, μελετών, αλληλογραφίας και έκφρασης προβληματισμού, κυρίως φοιτητών και νέων επιστημόνων με ειδικά ενδιαφέροντα, ένα φυτώριο νέων λαογράφων. Οι πρώτες συνεργασίες στο περιοδικό δίνουν το στίγμα του. Ο ίδιος ο Ν. Πολίτης, ο ιδρυτής του, σχολιάζει και απαντά στους συνεργάτες του περιοδικού ενισχύοντας το επιστημονικό τους ενδιαφέρον και δημιουργώντας παράλληλα ένα πολύτιμο αρχείο με λαογραφικό υλικό.

Ο Ν. Πολίτης στο άρθρο του με τίτλο «Λαογραφία» στον Α' τόμο του ομώνυμου περιοδικού, προσδιορίζει τα θέματα, τη μεθοδολογία και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της νέας επιστήμης. Παραθέτει διάγραμμα θεμάτων και δίνει οδηγίες συλλογής. Συνιστά την *καταγραφή* για την προφορική παράδοση, τα «μνημεία του λόγου», και την περιγραφική διά «τας κατά παράδοσιν πράξεις ή ενεργείας»³. Προτρέπει τους λογίους στη δημοσίευση συλλογών λαογραφικής ύλης και διαχωρίζει τη συλλογή από την ερμηνεία, θεωρώντας ότι μπορούν να υπάρξουν χωριστά. Προφανώς η επικοινωνία με τον Ν. Πολίτη και η ερευνητική διάθεση του Σπ. Στάθη ήταν ενεργή όλο αυτό το διάστημα, εφόσον στον Α' κιόλας τόμο του περιοδικού δημοσιεύεται η εργασία του με τίτλο «Το παραμύθι του Απολλωνίου»⁴.

Στο «παραμύθι του Απολλωνίου» ο Σπ. Στάθης δημοσιεύει μια κατα-

3. Βλ. Ν. Πολίτης, «Λαογραφία», *Λαογραφία Α'* (1909), σ. 9. Όπως σημειώνει ο Γ. Μέγας: *Διά της Εταιρείας και του περιοδικού ηδυνήθη ο Πολίτης να κατευθύνη τας προσπάθειάς όλων όσοι επεθύμουν να συμβάλουν εις την λαογραφικήν εξερεύνησιν της χώρας, να αντιδράση κατά του ευκόλου τρόπου, με τον οποίον ερασιτέχναι καλοπροαίρετοι μεν, αλλ' αδαείς των επιστημονικών μεθόδων, επελαμβάνοντο του λαογραφικού έργου.* Βλ. Γ. Μέγας, «Αι λαογραφικά σπουδαί και ο Νικόλαος Πολίτης», *όπ.*, σ. 26.

4. Βλ. Σπ. Εμμ. Στάθης, «Το παραμύθι του Απολλωνίου», *Λαογραφία Α'* (1909), σ. 71-77.

γραφή από τις πρώτες, ίσως την πρώτη σε πεζή μορφή, του μεσαιωνικού έργου Απολλώνιος ο Τύρου, το οποίο αποτελούσε προσφιλές λαϊκό ανάγνωσμα ως έμμετρο ποίημα. Στη σύντομη εισαγωγή του κειμένου ο συλλογέας κάνει λόγο για τις δυο γνωστότερες, μέχρι τότε, και δημοφιλείς έμμετρες διασκευές της μεσαιωνικής μυθιστορίας, δίνει μερικές ιστορικο-φιλολογικές πληροφορίες και εντοπίζει τις διαφορές των δύο έμμετρων παραλλαγών με την πεζή, που καταγράφει ο ίδιος. Στη συνέχεια παρουσιάζει την πεζή παραλλαγή, που έχει πάρει πια τη μορφή λαϊκού παραμυθιού. Η αφήγηση αρχίζει με τη γνωστή εισαγωγή «Κόκκινη κλωστή δεμένη...» και ακολουθεί το κείμενο, το οποίο είναι καταγραμμένο σε κοινή γλώσσα με σκόρπιες ιδιωματικές λέξεις. Δεν γνωρίζουμε αν ο καταγραφέας επενέβη στη γραπτή μορφή της αφήγησης, πάντως το κείμενο έχει ενιαίο ύφος, η αφήγηση δεν έχει νοηματικά χάσματα, ενώ η μετάβαση από το ένα επεισόδιο στο άλλο γίνεται με την τυπική έκφραση «As αφήσαμε τώρα...». Μετά την αφήγηση ακολουθεί ένα επίσης σύντομο σχόλιο, που αφορά την προέλευση του παραμυθιού στον συσχετισμό του με τις έμμετρες μορφές του έργου, διατυπωμένο με μία αξιοπρόσεκτη επισημονική επιφυλακτικότητα. Από την καταγραφή του κυθηραϊκού παραμυθιού λείπουν βασικές πληροφορίες, όπως τα στοιχεία του πληροφορητή (όνομα, φύλο, ηλικία κλπ.) και στοιχεία της αφηγηματικής περσότητας, όπως πχ. στοιχεία για τον χώρο και τις συνθήκες της αφήγησης, όμως η παράλειψη αυτή δεν βαρύνει εξ ολοκλήρου τον Σπ. Στάθη. Είναι γεγονός ότι στη διάρκεια αυτής της πρώτης φάσης της η Λαογραφία δεν ενδιαφέρεται τόσο για τα υποκείμενα ή για τα κοινωνικά συμφραζόμενα, όσο για τα ίδια τα κείμενα ή τις πρακτικές που πρέπει να καταγραφούν ή να περιγραφούν αντιστοίχως ως ζωντανές εκδηλώσεις του λαού. Στις αμέσως επόμενες σελίδες του περιοδικού ο Ν. Πολίτης σχολιάζει το παραμύθι των Κυθήρων, εγκαινιάζοντας στο νέο περιοδικό τον ιστορικο-φιλολογικό σχολιασμό με τη συγκριτική μέθοδο, που εισηγείται για την ανάλυση των κειμένων του προφορικού λόγου.

Στο θέμα του παραμυθιού του Απολλωνίου ο Σπ. Στάθης επανέρχεται λίγο αργότερα στον ίδιο τόμο, στέλνοντας 50 στίχους μιας τοπικής έμμετρης παραλλαγής, όπως την άκουσε από μια γερόντισσα στο Ηράκλειο της Κρήτης.

Στο πρώτο αυτό δημοσίευσμά του ο Σπ. Στάθης δεν έχει ακόμη την επισημονική ωριμότητα και τις γνώσεις, που απαιτούνται για να πραγματευτεί το θέμα, ωστόσο φαίνεται ότι έχει αφομοιώσει τις απόψεις του Ν. Πολίτη και αρχίζει να σχηματίζεται η λαογραφική του σκέψη.

Δεύτερη σημαντική εργασία του Σπ. Στάθη αποτελεί η συλλογή αινιγμάτων από τα Κύθηρα. Η συλλογή αυτή περιέχει ποικιλία αινιγμάτων, τα οποία

έχει κατατάξει ο συγγραφέας σύμφωνα με την πρόταση ταξινόμησης του Ν. Πολίτη⁵. Η συλλογή του, μια από τις βασικές τοπικές συλλογές αινιγμάτων, που δημοσιεύεται στον Β' τόμο της *Λαογραφίας*, θα αποτελέσει μια αξιόπιστη πηγή για τη μελέτη του νεοελληνικού αινίγματος⁶, εμπλουτίζοντας το ελληνικό corpus. Ο Ν. Πολίτης ασχολείται με τον σχολιασμό των έξι *αινιγματικών παραμυθιών*, που περιλαμβάνονται στη συλλογή Στάθη, φωτίζοντας περισσότερο τη γνώση μας γι' αυτό το, αριθμητικά περιορισμένο αλλά παλαιότατο, είδος παραμυθιών.

Στον ίδιο τόμο της *Λαογραφίας*, στα «Σύμμεικτα», παρουσιάζεται επίσης μια παραλλαγή ενός «δημώδους κρητικού άσματος»⁷, που έχει καταγράψει ο Σπ. Στάθης από την Ελένη Μπογιατζή από το Ηράκλειο Κρήτης και στον επόμενο η απάντηση του Σπ. Στάθη στις παρατηρήσεις του Στέφ. Ξανθουδίδη για κάποιες πραγματολογικές πληροφορίες των αινιγμάτων⁸. Ας σημειώσουμε ότι η αποστολή υλικού παραλλαγών λαϊκού λόγου, που φιλοξενούνται στη *Λαογραφία* συχνότατα, είναι σύμφωνη με την αντίληψη του Ν. Πολίτη για έναν από τους βασικούς στόχους της *Λαογραφίας*, να προσδιοριστεί ή να αποκατασταθεί η αρχική μορφή και η έκτασή του.

Παράλληλα, ένα άλλο μέρος της συλλεκτικής προσπάθειας του Σπ. Στάθη δημοσιεύεται στον Α' τόμο της *Κυθηραϊκής Επετηρίδας* του Διον. Αλβανάκη⁹. Πρόκειται για 12 δίστιχα (παινήματα κ.ά.), που παρουσιάζονται χωρίς κανένα σχολιασμό, παρεμβλλόμενα απλώς και εμπλουτίζοντας την υπόλοιπη ύλη του περιοδικού, που φιλοξενεί και άλλο λαογραφικό υλικό (σατιρικά δίστιχα, αινίγματα, δεισιδαιμονίες κλπ.), ενδεικτικό των νέων επισημονικών ενδιαφερόντων, που το περιοδικό προσπαθεί να μεταδώσει στο κοινό του. Στην *Επετηρίδα*, ο καθηγητής γυμναστικής Ευ. Παυλίνης, από τους συνεργάτες επίσης της *Λαογραφίας*, παρουσιάζει σε ένα κείμενό του με τίτλο «Κυθηραϊκή Λαογραφία» παλαιούς και νεότερους Κυθήριους, που ασχολούνται με τη συλλογή λαογραφικού υλικού και συστήνει τον Σπ. Στάθη με θερμά λόγια: *Τελευταίον επεδόθη εις την μελέτην της Κυθηραϊκής Λαογρα-*

5. Ν. Πολίτης, *Μελέτη επί του βίου των νεωτέρων Ελλήνων. Τόμος πρώτος, Νεοελληνική μυθολογία. Μέρος Β'*, εν Αθήναις 1874, σ. 513-514.

6. Βλ. Χρυσούλα Χατζητάκη-Καφωμένου, *Νεοελληνικά λαϊκά αινίγματα. Μορφολογική και λειτουργική ανάλυση*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1990.

7. Σπ. Εμμ. Στάθης, «Δημώδες κρητικόν άσμα», *Λαογραφία Β'* (1910-11), σ. 175-76.

8. Σπ. Εμμ. Στάθης, «Παρατηρήσεις εις Λαογραφίας τ. Β'», *Λαογραφία Γ'* (1911-12), σ. 276-77.

9. Διον. Αλβανάκης, *Κυθηραϊκή Επετηρίς Α'* (1909).

φίας ο τελειόφοιτος της Φιλολογίας κ. Σπύρος Στάθης εργαζόμενος μετ' επισημονικής συμβριθείας, καταρτίσας δε ουχί μικράν συλλογήν μνημείων του λόγου διασωθέντων από στόματος εις στόμα υπό του κυθηραϊκού λαού¹⁰.

Μετά το 1913 δεν δημοσιεύεται εργασία του Σπ. Στάθης στη Λαογραφία. Είτε γιατί έπρεπε να δοθεί βήμα και σε άλλους ερευνητές και συλλογείς στο περιοδικό είτε γιατί ο ίδιος ο Σπ. Στάθης σταμάτησε να στέλνει υλικό. Δεν σταματά, ωστόσο, την προσπάθεια συλλογής υλικού, δημοσίευσης και ανάδειξης του τοπικού πολιτισμού, όχι μόνο του λαϊκού, όπως φαίνεται από την παρουσία του και σε άλλες δραστηριότητες.

Από το εκδεδωμένο έργο του Σπ. Στάθης, η *Κυθηραϊκή Επιθεώρησις*, παρουσιάζει επίσης λαογραφικό ενδιαφέρον, αν και δεν γράφτηκε με αυτόν τον στόχο. Η *Κυθηραϊκή Επιθεώρησις* είναι ένα ολοκληρωμένο αυτοτελές έργο του Σπ. Στάθης, είδος ετήσιου περιοδικού, όπως το ονομάζει, που προτίθεται να συντάσσει κάθε χρόνο. Εκδόθηκε για πρώτη και μοναδική φορά το 1923, ωστόσο πρόκειται για ένα έργο πολύ μεγάλο για την εποχή του, ώστε να καλύπτεται από έναν μόνο άνθρωπο. Στόχοι του περιοδικού είναι: *Ν' αναγράφη πιστά την ετησίαν επιθεώρησιν όλων των εκδηλώσεων, τόσο της εσωτερικής ζωής του νησιού, όσο και της ζωής των απανταχού ξενιτεμένων Κυθηρίων...*, για να συσφίγγη τους δεσμούς όλων των Κυθηρίων..., να παρέχη στον οιονδήποτε μελετητή τα στοιχεία που του χρειάζονται για να εξαγάγη τα πορίσματά του. Όπως γράφει ο ίδιος ο Σπ. Στάθης στον πρόλογο: *Η ιστορική, λαογραφική, γλωσσική, αρχαιολογική, γεωλογική, γεωργική, βιομηχανική, εμπορική κ.τ.λ. έρευνα θ' αποτελεί πάντα τη σπουδαιότερη φροντίδα της [της Επιθεώρησης]...*¹¹. Επίσης στις προθέσεις της Επιθεώρησης περιλαμβάνεται: *Να παρουσιάζει κομμάτια της Τσιριγώτικης ζωής παρέχουσα δείγματα της αγνής δημόδους κυθηραϊκής ποιήσεως και λοιπής λαογραφικής παραγωγής και δημοσιεύουσα κάθε σχετικής αξίας λογοτεχνικό έργο εμπνευσμένο από τη φύση και τη ζωή του νησιού*¹².

Ένας μεγάλος όγκος πληροφοριών, στη συγχρονία τους, λειτουργεί ως αποτίμηση, οδηγός της πολύπλευρης ζωής του νησιού, αλλά και ως διάυλος επικοινωνίας με τους Κυθήριους της ξενιτιάς. Ταυτοχρόνως, η *Κυθηραϊκή Επιθεώρησις* λειτουργεί σαν ιδεατή πατρίδα για τους Κυθήριους, που ζουν

10. Ευ. Παυλίνης, «Κυθηραϊκή Λαογραφία», *Κυθηραϊκή Επετηρίς* Α' (1909), σ. 68.

11. Σπ. Εμμ. Στάθης, *Κυθηραϊκή Επιθεώρησις*, έτος Α', εν Αθήναις 1923, σ. 5.

12. Σπ. Εμμ. Στάθης, *Κυθηραϊκή Επιθεώρησις*, ό.π.

μακριά από το νησί τους, κάτι σαν συμπυκνωμένη τοπική εφημερίδα με ετήσια νέα. Ενδεικτικά δίνω τα περιεχόμενα της Επιθεώρησης:

«Μέρος Α': η Εκκλησία, η εκπαίδευσις, η δικαιοσύνη, η δημοσία ασφάλεια, ο επισιτισμός και η αγορανομία, δημόσιαι οικονομικαί υπηρεσίαι, οι λιμένες, οι φάροι και οι φανοί, η συγκοινωνία, τα δημόσια έργα, τα ταχυδρομεία, τα τηλεγραφεία και τα τηλέφωνα, η υγεία, οι πρόσφυγες, το εμπόριον, αι αντιπροσωπείαι και τα τραπεζικά υποκαταστήματα, η γεωργία, η κτηνοτροφία, η μετεωρολογία, η βιομηχανία, τα ορυκτά και αι αλυκαί, η ναυτιλία και η αλιεία, αι τέχναι και τα επαγγέλματα, ο πληθυσμός και αι κοινωνικαί τάξεις, η μετανάστευσις, αι κοινότητες, αι οργανώσεις, αι εορταί και αι πανηγύρεις, το θέατρον, αι εξοχαί και αι εκδρομαί, το κυνήγι, αι ληξιαρχικαί πράξεις, οι Κυθήριοι εν Αθήναις και Πειραιεί, οι Κυθήριοι εν Αμερική.

Μέρος Β': επιστημονικοί λόγοι και άρθρα για τις αρχαιότητες, το κλίμα, τις ιαματικές πηγές, τα γέννη των Κυθρίων, τη γεωργία, τα νεκροταφεία κ.ά.

Μέρος Γ': λογοτεχνικές σελίδες Κυθρίων, που εξυμνούν τη φύση και τη ζωή του νησιού».

Η Λαογραφία, όπως και η κοινωνική και ανθρωπολογική έρευνα καθώς και η τοπική ιστορία, έχουν σίγουρα να ωφεληθούν ιδιαίτερα από ένα τέτοιο έργο. Οι πλούσιες πληροφορίες, οι επιστημονικοί λόγοι, τα στατιστικά και αριθμητικά στοιχεία που δίνονται, λειτουργούν σαν ένα κοινωνικό πλαίσιο, που μπορεί να συμπληρώσει τις παραλείψεις των λαογραφικών κ.ά. εργασιών σε κοινωνικά συμφραζόμενα, ενώ η αναφορά στη συνύπαρξη παραδοσιακών και μοντέρνων τεχνολογικών μέσων (όπως νερόμυλοι και κυλινδρόμυλοι), αλλά και η προσπάθεια της εδραίωσης νέων αντιλήψεων (η απομάκρυνση των νεκροταφείων, που βρέθηκαν με την επέκταση των ορίων των οικισμών στο κέντρο τους, από τις εκκλησίες) σφραγίζει μια μεταβατική φάση της νεοελληνικής κοινωνίας.

Στο κεφάλαιο «Εκπαίδευσις», μεταξύ άλλων, παρουσιάζονται οι δραστηριότητες των μαθητών του νεόκτιστου διδακτηρίου των Κυθρίων (του Γυμνασίου), του οποίου σήκωσε όλο το βάρος της δημιουργίας ο Σπ. Στάθης, όπως υποδεικνύονται από τους δασκάλους τους. Με τίτλο «Αι λαογραφικαί συλλογαί των μαθητών του»¹³ παρουσιάζεται από τον Σπ. Στάθη το ιδιαίτερο ενδιαφέρον, που πρέπει να καταδεικνύεται από τους δασκάλους για την

13. Σπ. Εμμ. Στάθης, *Κυθηραϊκή Επιθεώρησις*, ό.π., σ. 83.

κατανόηση από τους μαθητές της αξίας του λαϊκού πολιτισμού ως θεμελίου του έθνους: *Οι μαθηταί του Γυμνασίου Κυθήρων διδασκόμενοι κατενόησαν πόσον σπουδαία αποβαίνει διά την επιστήμην η γνώσις της γλώσσης του ελληνικού λαού, παντός εν γένει μνημείου λόγου αυτού και πάσης κατά παράδοσιν πράξεως ή ενεργείας. Η πιστή συλλογή όλων αυτών και η παράδοσίς των εις την επιστήμην αποτελεί πράξιν πατριωτικήν και καθήκον παντός διανοουμένου προς το Έθνος του*¹⁴. Παραλαμβάνονται από τους μαθητές οι πρώτες συλλογές πλείστων όσων μνημείων του λόγου ληφθέντων εξ αυτού του στόματος του κυθηραϊκού λαού και οι περιγραφές πράξεων ή ενεργειών κατά παράδοσιν γιγνομένων, οι οποίες, ωστόσο, δεν δημοσιεύονται. Έτσι φαίνεται ότι ο Σπ. Στάθης και οι συνάδελφοί του, όπως πολλοί άλλοι δάσκαλοι και καθηγητές πριν και μετά από αυτόν, μεταλαμπαδεύουν στους μαθητές τους τον σεβασμό για ένα πρόσφατο ελληνικό παρελθόν, που λειτουργεί κυρίως ως ένα συναισθηματικό κίνητρο ενίσχυσης του πατριωτισμού.

Παράλληλα με το διδακτικό και ερευνητικό του έργο ο Σπ. Στάθης έλαβε μέρος σε κοινωνικές δραστηριότητες και πρωτοστάτησε στην ανέγερση του κτηρίου και τη δημιουργία του Γυμνασίου Κυθήρων. Ταξιδεύει συχνά για την επίτευξη του στόχου του και φτάνει μέχρι την Αμερική, προκειμένου να ζητήσει και να λάβει βοήθεια από τους Κυθηρίους της διασποράς. Τις προσπάθειές του για την επίτευξη του στόχου του περιέγραψε στο βιβλίο του *Το διδακτήριον του Γυμνασίου Κυθήρων*. Εκτός από τη Λαογραφία εκδήλωσε επίσης ενεργό ενδιαφέρον, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των οικείων του¹⁵, για τη Γλωσσολογία και για τη Νέα Ελληνική Λογοτεχνία¹⁶. Σημαντική ήταν επίσης η πρότασή του για δημιουργία της Εταιρείας Κυθηραϊκών Σπουδών, η οποία συνεστήθη μετά τον θάνατό του¹⁷.

14. Σπ. Εμμ. Στάθης, *Κυθηραϊκή Επιθεώρησις, ό.π.*

15. Η κόρη του Στάθη κ. Μάντη Πολίτη μου κατέθεσε προφορικά τη μαρτυρία για τη συχνή, για κάποιο διάστημα, επικοινωνία του πατέρα της με τον καθηγητή της Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Γ. Χατζιδάκι.

16. Η κ. Μ. Πολίτη επίσης έχει στην κατοχή της και μου έδειξε μία χειρόγραφη επιστολή, που έστειλε ο Κ. Καβάφης στον πατέρα της, απαντώντας σε αίτημά του να του στείλει τα νέα του ποιήματα, για να τα διδάξει στους μαθητές του.

17. Στο άρθρο του «Διά τας Κυθηραϊκάς σπουδάς» ο Σπ. Στάθης επαναλαμβάνει την πρότασή του Κ. Σαραντόπουλου για την ίδρυση Εταιρείας Κυθηραϊκών Σπουδών ή παραρτήματος της «Εταιρείας προς ενίσχυσιν Επτανησιακών Μελετών», η οποία θα έχει ως έργο της τη μελέτη των ιστορικών, αρχαιολογικών, γλωσσικών, λαογραφικών, γεωλογικών κ.λπ. ζητημάτων του τόπου. Βλ. Σπ. Εμμ. Στάθης, «Διά τας Κυθηραϊκάς σπουδάς», εφημ. *Κυθηραϊκή Δράσις*, έτος Γ', αρ. φύλλου 40 (1939).

Από όσα εξέθεσα παραπάνω, φάνηκε, ίσως, ότι ο Σπυρίδων Στάθης υπήρξε ένας από τους πρωτεργάτες της λαογραφικής έρευνας στα Κύθηρα στα χρόνια της θεμελίωσης από τον Ν. Γ. Πολίτη της νέας επιστήμης, στη φάση που αυτή έθετε ως έναν από τους στόχους της τη συνειδητοποίηση της ελληνικής ταυτότητας μέσα από τη διερεύνηση και τη γνωριμία των Ελλήνων με τη δυναμική της λαϊκής δημιουργίας και τη σύνδεσή της με την ιστορία. Ο Σπ. Στάθης με το έργο του, το οποίο δεν ήταν στο σύνολό του αποκλειστικά λαογραφικό, εκπροσώπησε, μαζί με λίγους ακόμη συμπατριώτες του που ασχολήθηκαν με τη Λαογραφία, τα Κύθηρα στον δρόμο που χάραξε ο Νικόλαος Πολίτης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Βιβλιογραφία

Αλβανάκης Διον., *Κυθηραϊκή Επετηρίς Α'* (1909).

Αλεξιάδης Μην., «Μνήμη Νικολάου Γ. Πολίτη, θεμελιωτή της ελληνικής Λαογραφίας», *Λαογραφία* ΛΘ' (1998-2000), σ. 23-29.

Κυριακίδου-Νέστορος Άλκη, *Η θεωρία της ελληνικής Λαογραφίας. Κριτική ανάλυση*, Βιβλιοθήκη Γενικής Παιδείας, αρ. 6, Εταιρεία Σπουδών Ν.Π.Γ.Π., Ιδρυτής Σχολή Μωραΐτη, Αθήνα 1978.

Λουκάτος Δημ. Σ., *Η άσκηση του λαογραφικού έργου στους σύγχρονους καιρούς. Η περίπτωση της Χίου*, Φιλοτεχνικός Όμιλος Χίου, Αθήναι 1984.

Λουκάτος Δημ. Σ., *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1992⁴.

Μέγας Γ., «Αι λαογραφικαί σπουδαί και ο Νικόλαος Πολίτης», Υποδοχή του ακαδημαϊκού Γ. Μέγα, λόγος του ακαδημαϊκού Γ. Μέγα, *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 46(1971), σ. 19-34.

Πολίτης Ν. Γ., «Παρατηρήσεις τινές εις το ανώτερον παραμύθιον» [το παραμύθι του Απολλωνίου], *Λαογραφία* Α' (1909), σ. 77-81.

Πολίτης Ν. Γ., «Παρατηρήσεις εις τα αινιγματικά παραμύθια», *Λαογραφία* Β' (1910-11), σ. 371-384.

Σαραντόπουλος Κωστ., «Σπύρος Εμμ. Στάθης: το έργον του», εφημ. *Κυθηραϊκός Κήρυξ*, Μάιος 1948, σ.24, 30, Ιούνιος 1948, σ. 46-47.

Στάθης Σπ. Εμμ., «Το παραμύθι του Απολλωνίου», *Λαογραφία* Α' (1909), σ. 71-77.

Στάθης Σπ. Εμμ., «Συμβολή εις το ποίημα του Απολλωνίου και της Αρχιστράτας», *Λαογραφία* Α' (1909), σ. 683-685.

Στάθης Σπ. Εμμ., «Κυθηραϊκά αινίγματα», *Λαογραφία* Β' (1910-11), σ. 330-370.

Στάθης Σπ. Εμμ., «Δημώδες κρητικόν άσμα», *Λαογραφία* Β' (1910-11), σ. 175-176.

Στάθης Σπ. Εμμ., *Κυθηραϊκή Επιθεώρησις*, έτος Α', εν Αθήναις 1923.

Στάθης Σπ. Εμμ., *Το διδακτήριον του Γυμνασίου Κυθήρων*, εν Αθήναις 1934.

Στάθης Σπ. Εμμ., *Λόγοι, άρθρα και δημοσιεύματα*, εκδίδονται παρά των μαθητών του, Αθήναι 1938.

Στάθης Σπ. Εμμ., «Διά τας Κυθηραϊκὰς σπουδὰς», εφημ. *Κυθηραϊκή Δράσις*, έτος Γ' (1939), αρ. φύλλου 40.

Χατζητάκη-Καψωμένου Χρυσ., *Νεοελληνικά λαϊκά αινίγματα. Μορφολογική και λειτουργική ανάλυση*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1990.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

SUMMARY

Despina Damianou

Spyridon Stathis and the Beginning of Folklore Research on Kythera

In this article, I examine the contribution of Spyridon Stathis (1889-1945) during the first steps of the new discipline of 'Laographia', namely modern Greek folklore and ethnography, in Greece at the end of 19th century and his collaboration with Nicolaos G. Politis, founder of this discipline. Originally laographia was orientated towards the study of events of popular life through the use of the comparative method whose aim was to prove the continuity of cultural phenomena from antiquity to Politis' days. Nicolaos Politis encouraged new scholars to publish their articles in the journal Laographia.

Spyridon Stathis, from Kythera, a small island off the southeastern coast of the Peloponnese, studied ancient and Modern Greek literature and history at the University of Athens. He was one of the first members of Hellenic Folklore Society (founded in 1908). He responded to Politis' invitation to new scholars first by collecting and recording folklore material. In the first volume of Laographia Stathis published a fairy tale that he had recorded on Kythera, a prose version of the well-known story in verse of Apollonius of Tyre, to which afterwards Nicolaos Politis himself added some comments.

A collection of riddles from Kythera, following suggestions for classification offered by Politis, was subsequently published in Laographia. This collection is considered as one of the most complete collections of recorded Greek riddles up to date. The most mature work of Spyridon Stathis is the Kytherian Review (1923), a work of great importance because of the variety of information that it gives on economic, political and social aspects of Kytherian and because of the quality of the primary sources it uses. The value of this work also consists in that, beyond an assessment of the present, it also provided another channel for the intellectual communication between the society of Kythera and Kytherians abroad, among whom it circulated widely.